

AMID Working Paper Series 21/2002

Betydningen af familieformer og familietraditioner for integrationsprocesserne¹

**Garbi Schmidt, Ph.D.
Socialforskningsinstituttet.**

Indledning

Som udgangspunkt for dette notat vil jeg definere begreberne ”familieform” og ”familietradition”, således som jeg anvender dem i det følgende. Begrebet ”familieform” dækker de rammer, som konstituerer familien som en enhed. Herunder indgår spørgsmålet om ægteskab og dets forudsætninger, om familien som en kerne- eller storfamilie, om antallet af børn, etc.

Begrebet ”familietradition” knytter sig til de mere generelle begreber ”tradition” og ”kultur”. Familiens forståelse af normer for relationer mellem kønnene, mellem børn og voksne, mellem yngre og ældre generationer er ikke alene noget, som finder sted inden for hjemmets fire vægge, men indeholder en dynamik med det øvrige samfund. Familietraditioner for børneopdragelse kan fx indeholde forestillinger om, at et lille barn passes bedst i hjemmet, hvilket kan indebære afvisning af eller mindre kontakt med børneinstitutioner. Og normer for, hvilke roller mænd og kvinder tager i familieenheden, kan have konsekvenser for, hvordan og hvor meget de deltager i det omgivne samfund. Denne dynamik mellem enhederne ”familie” og ”samfund” beskrives også i det følgende, hvilket betyder, at min tilgang til begreberne familienormer og traditioner er bred og ses i en større social sammenhæng.

Hvad enten det drejer sig om familieform og/eller –traditioner må det påpeges, at disse ikke er statiske, men kan ændres over tid. Indvandrer kulturer ændres i mødet med værtslandet og de krav og normer, som gælder der. Dette indebærer dog ikke nødvendigvis, at etniske familieformer på lang sigt assimileres fuldstændigt til at ligne

¹ Dette arbejdspapir er et notat udarbejdet for Akademiet for Migrationsstudier i Danmark i forbindelse med en kortlægning af integrationsforskningen i Danmark siden 1980, udført i opdrag af Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. Projektet vil blive sammenfattet i en endelig rapport, der forventes udgivet af Ministeriet i løbet af efteråret 2002.

majoritetens. Snarere kan man tale om udtryk for en diaspora-kultur, hvor nye kulturelle former opstår i spændingsfeltet mellem oprindelses- og værtskultur.

Litteratur anvendt i dette notat er fortrinsvis dansk og til en vis grad nordisk. Beskrivelsen af de danske undersøgelser er mere detaljeret, end hvad man vil se i beskrivelsen af nordisk forskning. Dette valg skyldes først og fremmest det geografiske fokus, som notatet har. Det drejer sig om at beskrive den etniske minoritetsfamilie, dens værdier og traditioner i en dansk sammenhæng, og forskning foretaget udenfor Danmarks grænser bruges derfor i videst udstrækning kun til at understøtte og konfrontere den foreliggende danske forskning, eller pointere de ”huller,” som synes at findes indenfor denne. Et antal amerikanske bøger om emnet nævnes kortfattet som baggrundslitteratur og som mulige afsæt for nye perspektiver på emnet.

1. Forståelse af begrebet integration

Begrebet integration indeholder en forståelse af relationen mellem individ, familie og samfund. Akkurat som en familie kan have sine normer og traditioner, således kan et samfund til et vist punkt siges at have det. Det er måske mest korrekt at sige, at et velintegreret samfund kendetegnes ved en konsensus om en række fælles spilleregler. Sådanne spilleregler gør, at man kan tale sammen, de muliggør deltagelse og indflydelse, og de formindsker risikoen for konflikt. Dermed ikke sagt, at individer i et velintegreret samfund tænker ens. Mangfoldighed i tankemåde og perspektivering kan være ganske frugtbar, ikke mindst i et demokratisk samfund. (Vel)Integration dækker det felt, hvor vi kollektivt har ansvar for hinanden, og hvor den enkeltes resurser kommer fællesskabet til gode. Familienormer og værdier kan både være relevante og irrelevante i dette integrationsperspektiv. Det kan fx være betydningsfuldt for at samfund, at en familie ser det som normalt og værdifuldt at uddanne sig og arbejde. Hvilke retter, der serveres på familiens middagsbord er derimod af mindre relevans, eftersom de ikke direkte påvirker den enkeltes sociale og arbejdsmæssige deltagelse (med mindre der er tale om en usund diæt).

Integration er ikke alene af betydning for samfundet, men også for den enkelte og for familien som enhed. At være integreret betyder at være inkluderet: at føle sig som en del af et fællesskab og blive betragtet som sådan. I de tilfælde, hvor en person ”er udenfor” behøver der ikke ensidigt at være tale om, at personen ikke ønsker at være med. Han/hun kan også holdes udenfor, fordi de personlige resurser, som de kommer med, ikke er ønskede, eller anses for ubrugelige. I de tilfælde kan man tale om eksklusion eller diskrimination.

Det er tydeligt i det følgende, at ændringer i adfærd blandt etniske minoriteter særligt sker inden for områder, der er integrationsfremmende i ovenstående betydning. Et eksempel kan være, at nydanskere i stigende omfang taler dansk med deres børn. Dette forhold kan netop forklares ved, at nydanske forældre er klar over, at det at kunne dansk er en vigtig forudsætning for at klare sig godt i det danske samfund.

Anvendelsen af dansk i nydanskeres hjem kan også afspejle, hvor de geografisk og nationalt føler sig hjemme. At være opvokset i Danmark kan betyde, at man taler dansk bedre end oprindelseslandets sprog og at det derfor bliver lettere at anvende dette sprog, også blandt familiemedlemmer. At gå i skole med danskere, at dagligt eksponeres til en dansk hverdag, at have danske venner, kan betyde, at man ændrer sin holdninger og prioriteringer. Det kan fx blive af mindre betydning, om ens børn gifter sig med en person fra ens egen etniske/nationale gruppe, og ganske forståeligt, hvis de gifter sig med en dansker.

Tages ovenstående i betragtning må det konkluderes, at der er mange og forskellige måder at være dansk på, og at integration ikke nødvendigvis hæmmes af kultur. Alle danskere er heller ikke lige samfundsmæssigt integrerede eller kulturelt homogene. Etniske minoritetsfamilier tænker ikke ens, deres kulturelle praksis i hjemmet er ikke ens, og det er deres erfaringer med og kontakt til det omgivende (danske) samfund heller ikke. Selvom jeg taler om "indvandrere" og "nydanskere" i det følgende er der ikke tale om en entydig, homogen gruppe. Folk kommer fra flere steder i verden, har boet i Danmark i længere eller kortere tid, har arbejde/har ikke arbejde, har familie/ikke familie, og alt dette påvirker deres værdigrundlag og graden af visse traditioners betydning i deres liv. Integration er således et mangesidet begreb, som må tage hensyn til en stor variation af kulturelle, sociale og historiske forhold, hvis den som proces skal virke.

2. Redegørelse for resultaterne af de undersøgelser, som indgår i notatet

2.1. Sammenfatning af resultater af beskrevne undersøgelser

Indvandrerfamilien undergår som enhed en række forandringer og udfordringer i mødet med det danske samfund. En række traditioner synes at ændres hurtigt og inden for de første generationer. Indvandrere (eller nydanskere) taler i langt højere grad dansk med deres børn, end de gør det med forældregenerationen eller deres søskende, hvilket tyder på en glidning mod dansk sprogbrug. Flere nydanske end danske mødre mener, at når barnet er mellem 3-5 år gammelt, har det bedst af at blive passet ude, at møde en dansk hverdag – der er altså noget der tyder på, at forældrene tilsidesætter visse traditioner for således at give børnene kendskab til og dermed bedre muligheder i det danske samfund.

Kulturmødet er dog langt fra altid gnidningsfrit, og kan til tider give sig udslag i, at der holdes mere fast ved bestemte traditioner og familieroller. Mødet med Danmark kan være meget problematisk for den patriarkalske familiestruktur, der hersker i visse indvandrerfamilier, i de tilfælde hvor kvinderne tager mere aktive roller i det danske samfund. Dette kan betyde, at fædre/ægtefæller gør mere for at holde den traditionelle familiestruktur i hævd. At også børn har mulighed for et stort mål af selvstændighed og mobilitet i det danske samfund, kan ligeledes skabe konflikter. Forældrene bliver bange for at "miste" eller fremmedgøres over for deres børn, og dermed kan de vælge at håndhæve nogle traditioner strengere, end hvad man ser i oprindelseslandet. På den anden side er børnene ofte bange for at svigte deres forældre, og nogle vælger derfor at

tie stille om deres liv uden for familien. Selvom undersøgelser peger på, at der er en vis konsensus om fordeling af arbejde mellem kønnene i hjemmet, og at denne konsensus kan ses som udtryk for et traditionelt familiemønster, er disse mønstre til revision, en proces, som ikke altid sker smertefrit.

Kulturelle elementer, som nydanskere (herunder andengenerationen) synes at holde fast i er religion og respekten for de ældre, og at man i stor udstrækning gifter sig med personer, der kommer fra ens egen (etniske) gruppe. Hvor man, når det gælder forholdet til ældre og religion, kan tale om et dannelsesideal (hvordan man opfører sig korrekt), er grundlaget for, at mange holder fast i traditionen med at gifte sig med personer fra samme etniske gruppe/fra oprindelseslandet mere komplekst. Man kan her ikke blot tale om, at visse traditioner er specielt ”sejlivede”, men måske mere om et forsøg på at værne om en kulturel identitet og på at undgå kulturelt betingede konflikter indenfor en nyetableret familie.

2.2. Undersøgelsen ”20 år i Danmark: En undersøgelse af nydanskernes situation og erfaringer.”

I efteråret 2000 udgav Socialforskningsinstituttet rapporten 20 år i Danmark: En undersøgelse af nydanskernes situation og erfaringer (forf. Garbi Schmidt og Vibeke Jacobsen). Undersøgelsen byggede på kvantitative og kvalitative data om 30-35 årige nydanskere med oprindelse i Pakistan, Eksjugoslavien og Tyrkiet, og alle havde boet mindst 20 år i Danmark. Ca. 700 nydanskere medvirkede i undersøgelsen.

Rapporten belyser på flere punkter spørgsmål om familietraditioner og værdier inden for etniske minoritetsfamilier.

Langt de fleste nydanskere i undersøgelsen er gift. Antallet af gifte er størst blandt nydanskere med oprindelse i Pakistan og Tyrkiet, hvorimod det største antal af ugifte og samlevende findes blandt nydanskere med oprindelse i Eksjugoslavien. Forskellene mellem de etniske minoritetsgrupper kan siges at afspejle de kulturelle normer for, hvad der konstituerer (ikke mindst moralsk og religiøst) et samliv, og i hvilket mål ægteskab er et nødvendigt element. At flere nydanskere med oprindelse i Eksjugoslavien lever som ugifte kan siges at understrege, at det er accepteret at vente ”længe,” til man finder den rette og evt. ”eksperimentere” med flere forhold, indtil man bliver gift.

De normer, som gælder i etniske minoritetsfamilier, ikke mindst når det gælder etableringen af familien som enhed, kan således siges at have indflydelse på, hvorvidt indgåelse af ægteskab anses for påkrævet ved et forholds begyndelse. Sådanne normer har også indflydelse på, hvornår folk aldersmæssigt gifter sig ud fra et kønsperspektiv. Blandt nydanskere af pakistansk oprindelse er det således sådan, at kun 5% af mændene gifter sig, når de er under 19 år og 35%, når de er over 25. Til gengæld gifter 45% (altså lidt under halvdelen) af deres kvindelige modpart sig, når de er mellem 19-21 år. Hvornår folk gifter sig kan siges at være resultat af et kønsperspektiv, hvor mandens og kvindens seksualitet tolkes i en større sammenhæng. Er et individs seksualitet noget, som vedrører en hel families omdømme, og tolkes kvindens

seksualitet som lettere krænkelig end mandens, kan det betyde, at hun tilskyndes til ægteskab tidligere. Blandt nydanskere med oprindelse i Tyrkiet er billedet et lidt andet, eftersom 90% af kvinderne og 70% af mændene havde giftet sig før de var 22 år. Her kan man altså sige, at hensynet til, at de unges seksualitet sættes i faste og regulerede rammer anses for vigtig for begge køn.

De rammer, hvorunder unge møder hinanden og som går forud for indgåelsen af ægteskab påvirkes også af familiens traditioner. Er det acceptabelt at man finder sin ægtefælle ”på egen hånd”, er der tale om en kollektiv beslutning mellem mand, kvinde og deres familier, eller tager forældrene beslutningen for de unge? Et tvangsægteskab kan defineres som et ægteskab, hvor forældre eller slægt arrangerer et ægteskab for et familiemedlem, uafhængigt af eller i modstrid med denne persons ønsker og forventninger. Et arrangeret ægteskab dækker over flere muligheder, kendetegnet ved, at både familien og den unge tager del i processen. Det kan for eksempel være, at han eller hun accepteret at gifte sig med en person fra hjemlandet, som vedkommende på forhånd ikke har set, eller der kan være tale om, at to personer forelsker sig i hinanden på afstand, og involverer deres familier i accepten og forberedelsen af ægteskabet. Valget af et arrangeret ægteskab kan også være religiøst betinget; at kæresteri og kurtisering anses for uforenelig med korrekt seksualmoral.

Det statistiske forhold mellem de forskellige former af ægteskab (fra helt individuel proces til absolut forældrebetings proces) belyses ikke i undersøgelsen (for information om dette, se Kirsten Just Jeppesen, 1989 samt beskrivelsen af undersøgelsen på side 9-10 i dette notat). Undersøgelsens kvalitative interview udtrykker dog erfaringer og forventninger til både arrangerede og tvangsægteskaber. Indgåelse af et arrangeret ægteskab og inddragelse af forældrene i beslutningsprocessen beskrives fx som en måde at gøre denne lovlig og legal, ikke mindst fra et religiøst synspunkt. Det er en måde at leve op til de normer og værdier, som forældregenerationen har opdraget de unge til. Andre beskriver, hvordan de og deres søskende hjælper hinanden med at finde egnede ægteskabsemner. Viden om, at sådanne ”ægteskabsemner” tidligere har haft kærester beskrives som problematisk og noget, som gør dem mindre egnede. Særligt de drenge, som har haft førægteskabelige seksuelle erfaringer anses for meget lidt attraktive (sådanne erfaringer omgives af en vis tvetydighed. På den ene side anses det til tider som en fordel, at manden har seksuelle erfaringer, før han indgår ægteskab, på den anden side kan sådanne forhold bliver ”for meget” og han bliver dermed ”skrammet i kanten”). Usikkerheden om, hvem der har haft førægteskabelige erfaringer kan have som effekt, at de unge (og deres forældre) retter blikket mod oprindelseslandet for at søge efter emner der. Arrangerede/tvungne ægteskaber anses dog langt fra som en fornuftig løsning, slet ikke, hvis der er tale om ægteskab indgået med personer ”hjemmefra”. Særligt udtrykker nydanskerne det som belastende og indskrænkende for de piger, som er opvokset i Danmark, og som gifter sig igennem familiesammenføring. Men det kan også være problematisk for de mænd, som bliver ført hertil, som ikke kender forholdene, og som måske heller ikke kan finde arbejde her, eller må tage et mindre prestigefuldt job end deres koner. En kvinde beskriver, hvordan hun aldrig kunne

forestille sig, at et sådant ægteskab ville kunne eksistere, fordi hun ville føle sig som et ”overmenneske” i forhold til en sådan mand.

Alligevel er der fortsat mange af nydanskerne, som gifter sig med personer fra oprindelseslandet. For alle grupper er det mere end 60%, som gifter sig med en sådan person, og blandt unge med oprindelse i Tyrkiet, er tallet endog over 90% for begge køns vedkommende. I øvrigt er der for alle gruppers vedkommende (med undtagelse af nydanskere med oprindelse i Eksjugoslavien) tale om, at antallet af personer, som havde valgt en person fra oprindelseslandet havde været svagt stigende i løbet af de sidste 10 år. Valget af ægteskab med en person igennem familiesammenføring kan siges at spejle de forventninger der gør, at man fravælger en dansk ægtefælle (for nydansker med oprindelse i Tyrkiet og Pakistan er det samlet set under 10%, der vælger samliv med en dansker, hvorimod tallet blandt nydanskere fra Eksjugoslavien er lidt under 25%). At gifte sig med en person uden for ens egen etniske gruppe beskrives som problematisk, da man frygter, at kulturforskelle mellem parterne er uoverkommelige. Et ægteskab med en dansker rummer tillige den usikkerhed, at man ikke ved, hvordan han/hun vil forholde sig til sine svigerforældre i deres alderdom. Også forestillingen om, at danskere let lader sig skille, hvis der opstår problemer i forholdet, afholder nogle nydanskere fra at indgå et sådant forhold. Yderligere er der hensynet til den kulturelle arv: et ægteskab med en person ”hjemmefra” kan ses som et forsøg på at opretholde traditionelle værdier inden for familiens rammer og muliggøre, at disse videreføres til de næste generationer. Endeligt kan man ikke se bort fra det forhold, at familiens netværk, de kanaler, som anvendes, når unge og eventuelt deres forældre søger efter egnede ægteskabsemner, ofte er bedre etablerede i oprindelseslandet end i Danmark.

Den mest udbredte familieform blandt nydanskerne i undersøgelsen er ”kernefamilien”, altså den form, hvor ægtefæller og børn, men ikke med anden familie, bor sammen. I de tilfælde, hvor nydanskeren, dennes ægtefælle og børn bor sammen med bedsteforældrene, er det særligt mændene, som gør det (mellem 2-4 gange hyppigere end kvinder af samme etniske minoritetsbaggrund). Dette kan tyde på en forventning om, at familiens sønner bør passe på forældrene i deres alderdom. Hensynet til familiens traditioner kan således sige at påvirke valget af familietype, om end det kun er et fåtal i undersøgelsen der lever i storfamilier.

Familietraditioner kan ligeledes siges at have indflydelse på, om de par som lever i storfamilier flytter sammen med mandens eller kvindens forældre. Mens kun 3% af de nydanske mænd, der lever i storfamilier bor sammen med deres svigerforældre, er det tilfældet for 1/3 af de nydanske kvinder i denne familieform. At kvinden oftest er den, som flytter sammen med svigerfamilien må siges at påvirke de to køns holdninger til storfamilieformen. Hvor fx næsten en tredjedel af mænd med oprindelse i Pakistan foretrækker denne familieform, er det mindre end en tiendedel af kvinderne fra samme etniske minoritetsgruppe, som gør det. At flytte ind hos en svigerfamilie for måske at skulle tilpasse sig traditionel kvinderolle kan være svært for personer, som har boet størstedelen af deres liv i Danmark.

Et emne, som ofte kommer frem i debatten af nydanske familier er, at de traditionelt får mange børn. Her viser den beskrevne undersøgelse, at denne påstand må modificeres. Mest almindeligt blandt nydanskerne er det, at man har 2 børn. Kun et meget lille antal, nemlig 2%, har 5 eller 6 børn. Dog må det her tages med i betragtningen, at nydanskerne i undersøgelsen er i trediverne, og dermed kan vælge at få flere børn på lang sigt.

Skænderier blandt mand og kone i en familie bygger naturligt på uenighed om, hvordan forskellige ting skal udføres, af hvem de skal udføres, og forskel i holdninger til egne roller og et fælles liv. "Behovet" for uenighed kan nedsættes i de tilfælde, hvor svaret på sådanne spørgsmål er givet på forhånd. Er det almindeligt inden for en familie, en kultur, eller et i land, at det er kvinden, som tager sig af børneopdragelse, er der ikke så stort et behov for at diskutere et sådant emne. Undersøgelsen viser her, at nydanske familier skændes mindre om netop emner som husholdning og børneopdragelse end danske familier, hvilket kan tyde på en mere fast fordeling af familiens roller og ansvar, end hvad man ser i danske familier.

Nydanske familiers traditioner om, hvordan man skal tage vare på familiens ældre afspejles også i undersøgelsen. Langt den overvejende del af svarpersonerne mener, at ældre behandles bedre i oprindelseslandet end i Danmark: for nydanskere med oprindelse i Eksjugoslavien er tallet 68%, blandt nydanskere med oprindelse i Tyrkiet 63%, og blandt nydanskere med oprindelse i Pakistan er tallet 85%. De kvalitative interviews understreger, at nydanskerne mener, at danskere som sådan ikke passer særligt godt på deres gamle, hvorimod ældre mennesker i oprindelseslandene behandles med stor respekt, ikke mindst indenfor storfamiliestrukturen. Nogle af de adspurgte udtrykker også, at de anser det for naturligt at deres forældre bliver boende hos dem som ældre, og hensynet til de ældre familiemedlemmer kan derved være et element, der binder nydanskerne til deres kulturelle arv.

Traditioner og værdier, som eksisterer i etniske minoritetsfamilier, er ikke statiske. Visse elementer kan få mindre betydning, når man har boet i længere tid i et andet land, mens andre elementer kan få større betydning. Et element, som synes at ændre sig hurtigt er holdningerne til, i hvor stor grad forældre og slægt skal have medindflydelse eller afgørende indflydelse på et ungt familiemedlems valg af ægtefælle. Blandt nydanskerne er der en stigning i accepten af, at børnene – tredjegerationerne – selv skal have lov til at vælge, hvem de vil giftes med. Dette er dog ikke ensbetydende med, at et selvstændigt valgt ægteskab af alle anses for den absolut bedste løsning. Blandt nydanskere med oprindelse i Pakistan mener kun ca. 50%, at deres børns ægteskab bestemt skal være en selvstændig beslutning, hvorimod ca. 10-15% svarer nej til dette. Et lignende mønster tegner sig, når man ser på spørgsmålet om, hvorvidt den unge skal have lov til at gifte sig med en dansker. For alle grupper vedkommende er der færre (mellem 10-30%) som mener, at deres barn skal have lov til at gifte sig med en dansker, end nydanskere som mener, at deres barn selv skal have lov til at bestemme, hvem han eller hun vil gifte sig med. Det laveste antal af nydanskere, som mener, at deres barn skal have lov til at giftes med en dansker er atter nydanskere af pakistansk oprindelse (ca. 20-30%).

Rammerne for, hvem man anser for en acceptabel ægteskabspartner og de forudsætninger, hvorunder ægteskab bestemmes og indgås, synes her klart markeret, selv blandt de nydanskere, som har levet størstedelen af deres liv i Danmark. Alligevel må man nok se lidt mere nuanceret på disse forhold, før man utvetydigt anser dem for ensidigt kulturelle og ikke mindst ensidigt kulturelt determinerende. At man fravælger en person af anden kulturel baggrund kan fx ses som et forsøg på at værne om bestemte traditioner og værdier, og at man forventer, at dette bedst kan ske ved, at den unge gifter sig med en person, som har samme baggrund. Der er altså ikke tale om et valg afgjort af kultur, men et bevidst valg af kultur. På samme måde kan man sige, at nydanskere med oprindelse i Pakistan ikke nødvendigvis er at anse for mere kulturelt ”konservative” end fx nydanskere med oprindelse i det tidligere Jugoslavien, blot fordi de er mere tilbøjelige til at tillade ægteskab med en dansker. Atter kan der være tale om et bevidst valg af kultur, og fordi den kulturelle praksis blandt indvandrere fra Jugoslavien og deres børn ligner den danske mere end den pakistanske bliver dette valg mindre synligt. Endeligt kan der være tale om, at man forventer, at forskelle i kulturel praksis kan give problemer, at parterne kan have så divergerende opfattelser af ting, at et ægteskab i sidste ende mislykkes. Her kan man heller ikke tale om udtryk for, at valget af ægtefælle betinges af traditioner og værdier, ej heller at det udtrykker bevidst valg af sådanne, men derimod en forestilling om, hvad disse skaber af forudsætninger for fællesskab og det modsatte.

Værnet om kultur kan ses på andre områder end det, der drejer sig om ægteskab. Ser man på spørgsmålet om, hvorvidt tredjegenenerationen skal opdrages med forældrenes religion er der flere nydanskere, der siger bestemt ja, end der er nydanskere som siger, at deres religion har stor betydning for dem selv (med undtagelse af kvinder med oprindelse i Pakistan, hvor forskellen er på 2% i modsat retning). Religion udtrykkes hermed som en tradition, en værdi, som det anses for vigtig at holde i hævd, et element, som danner ens børn, også selvom man ikke selv er fuldt ud praktiserende. Det skal her tilføjes, at religion synes at spille en større rolle for personer af muslimsk baggrund end personer, som har en kristen (hvad enten det drejer sig om romersk katolsk, ortodoks eller protestantisk) baggrund.

Religion og valg af ægtefælle/ægteskabsform er således aspekter i familiens liv, som har en særlig bevågenhed samtidigt med, at der sker en vis polarisering. Således viser det sig, at samtidigt med, at antallet af personer, der anser religion for betydningsfuld er vokset indenfor de seneste 10 år, så er der også flere, som karakteriserer sig selv som ateister eller ikke-troende. Noget tyder altså på, at nydanskerne på forskellige planer har tages stilling til, hvilken rolle familiens traditioner og kultur (herunder religionen) skal spille i deres liv. Forudsætningerne for dette valg afdækkes ikke af undersøgelsen, men den kan skyldes egen erfaring med et liv i det danske samfund, mødet med en individualistisk kultur, den kan påvirkes af diskrimination og stigmatisering af omverdenen, samt visse forventninger, både fra omverdenens og familiens side.

Et aspekt i undersøgelsen, som er interessant i forbindelse med afdækningen af etniske minoritetsfamiliers traditioner og værdier, og hvorledes de påvirkes i mødet med det danske samfund er, hvilket sprog folk benytter, når de taler med andre familiemedlemmer. Hvor mellem 65-90% taler oprindelseslandets sprog med deres forældre, taler kun mellem ca. 10-40% dette sprog med deres søskende og mellem ca. 5-10% taler det med deres børn. Hvor max 7% talte dansk med deres forældre, anvendte mellem 15-55% dansk, når de talte med deres børn. Der er altså tale om en glidning mod dansksprogethed i nydanske familier. Selvom flere betegner oprindelseslandets sprog som deres "følelssprog" er der noget der tyder på, at denne prioritering ikke vil fortsætte i fremtiden. Etniske minoritetskulturer, værdier og traditioner vil nok på lang sigt formuleres og leves på dansk.

3. Andre relevante danske og udenlandske undersøgelser

Der er indtil videre kun få danske undersøgelser, som direkte relaterer sig til spørgsmålet om familieformer og familietraditioner. En række undersøgelser og bøger der behandler flygtninge og indvandererområdet, behandler dog emnet indirekte.

3.1. Børn: opvækst og opdragelse

Her kan for eksempel nævnes Kirsten Just Jeppesens og Anne Nielsens fortløbende kvantitative undersøgelse af etniske minoritetsbørn (deres mødre har statsborgerskab i enten Tyrkiet, Eksjugoslavien, Pakistan, Somalia, Sri Lanka eller Irak) i Danmark, der er en parallel til Socialforskningsinstituttets forløbsundersøgelse af danske børn født i 1995. Hidtil er to rapporter om disse etniske minoritetsbørn udkommet: Etniske minoritetsbørn i Danmark – det første leveår (1998), og Tosprogede småbørn i Danmark (2001). Den første af disse rapporter belyser spørgsmålet om familieformer og traditioner ved at konkludere, at færre etniske minoritetsbørn mellem 3-12 måneder passes i institution eller af en dagplejemor end hvad man ser blandt danske børn. Dette skyldes ikke mindst, at flere etniske minoritetsmødre end danske mødre går hjemme hos barnet det første leveår. Det er også en konklusion i denne rapport, at et traditionelt kønsrollemønster eksisterer i nydanske familier, særligt fordi nydanske forældrene skændes sjældnere end danske forældre om huslige pligter og børneopdragelse – man er overens omkring, hvem der tager sig af hvad. Mere hyppigt end i danske familier er moderen, som tager sig af det lille barn. Dog understreger undersøgelsen, at det traditionelle kønsrollemønster brydes i forbindelse med tøjvask og indkøb, her er det særligt manden, som varetager opgaverne. At dette er tilfældet kan dog skyldes, at sådanne aktiviteter ofte er udadvendte (fx besøg på et storvaskeri), hvilket kulturelt set kan anskues som "risikabelt" for en kvinde, eller fordi manden taler bedre dansk end kvinden.

At storfamilien prioriteres indenfor grupper af nydanskere illustreres ved, at 11% af de små børn bor sammen med deres bedsteforældre. Dette må ses som et stort tal, ikke mindst når det tages i betragtning, at de fleste af de adspurgte familier hverken har bedsteforældre eller anden familie boende her i landet. Til sammenligning boede kun 1% af danske børn i sådanne storfamilier. Minoritetsfamilier er gennemgående større end danske familier (20% af de etniske minoritetsbørn er enebørn mod 42% af de danske børn). 90% af minoritetsbørnenes forældre er gift, mod kun 55% af de danske

forældre. Minoritetsmødrene og -fædre er yngre end danske forældre, og det konkluderes således, at det er en myte, at etniske minoritetsbørn har særligt gamle fædre.

Kirsten Just Jeppesens og Anne Nielsens opfølgende rapport (2001) tager udgangspunkt i de etniske minoritetsbørns og deres familiers liv da børnene var 3½ år gamle. Lidt færre end i den første undersøgelse (10%) bor nu i storfamilie, mens resten bor i kernefamilie. Akkurat som i den første undersøgelse er der en større tendens til, at de etniske minoritetsbørn har flere søskende end danske børn (22% af de danske børn er enebørn mod 9% af de etniske minoritetsbørn).

Denne rapport indeholder information om opdragelsesmetoder i hjemmet, og hvad mødrene lægger vægt på i opdragelsen. Etniske minoritetsmødre lægger stor vægt på at barnet opnår selvstændighed, men dog i mindre grad end danske mødre. Til gengæld er etniske minoritetsmødre mere optaget af, at deres børn lærer velopdragenhed end danske mødre. Spørgsmålet om opdragelse beskrives som ”i overensstemmelse med et traditionelt kønsrollemønster,” idet det særligt er pigerne i de etniske minoritetsfamilier som opdrages til velopdragenhed og lydighed, mens drengene i højere grad opdrages til selvstændighed. At barnet er lydigt anses for vigtigere blandt førstegenerationsmødre end blandt etniske minoritetsmødre, som er født i Danmark. Etniske minoritetsmødre skælder deres børn mindre ud end danske mødre, men til gengæld er de mere tilbøjelige til at anvende fysisk afstraffelse (dask over fingrene, endefuld, lussing) end danske mødre.

Med i holdningerne til opdragelse er, om det lille barn skal passes ude eller hjemme. Jeppesens og Nielsens undersøgelse viser, at hvor 73% af danske børn har været i dagpleje, gælder dette for kun 20% af de tosprogede børn. I 3½ års-alderen passes 23% af de tosprogede børn stadigvæk af deres forældre, mens dette gælder for 6% af de danske forældre. Holdningen blandt flertallet af de tosprogede børns mødre er, at børnene passes bedst hjemme, når de er under 1 år gamle. Bemærkelsesværdigt er det, at 62% af mødrene mener, at når børnene er mellem 3-5 år passes de bedst ude hele dagen, hvorimod kun 3% af danske mødre anser denne pasningsform for attraktiv. Undersøgelsen konkluderer, at begrundelsen for denne forskel kan være, at de tosprogede børns mødre er meget opsatte på, at deres børn får lært det danske sprog og hvordan de skal klare sig her i landet. Dette er kundskaber, som kan indlæres ved at være i kontakt med et dansk miljø en stor del af dagen.

I 1989 udkom rapporten *Unge Indvandrere* (Kirsten Just Jeppesen, 1989).² Rapporten beskrev 18-20-årige indvandrere med oprindelse i Jugoslavien, Pakistan og Tyrkiet, som havde boet mere end 10 år i Danmark. Familiens forhold til seksualitet og kontakt imellem kønnene anskueliggjordes blandt andet ved, at et vist antal af pigerne fra Pakistan og Tyrkiet ikke deltog i skolegymnastik og lejrskoleophold. En del af de unge, særligt pigerne, måtte heller ikke deltage i biografbesøg uden familie, fest i danske hjem, og diskoteksbesøg. Forældre fra Pakistan og Tyrkiet var de mest

² Rapporten “20 år i Danmark...” beskrevet i afsnit 2, er en opfølgning på denne rapport.

restriktive, mens de mindst restriktive var forældre fra Jugoslavien. Denne rapport understregede også, at en del af de gifte unge (mellem 20 og 55%) boede sammen med deres forældre/svigerforældre. Antallet af unge, som prioriterede denne form for familie var dog lidt lavere (mellem 15-50%).

Bogen *Kultur og Opdragelse – forskellige verdener, forskellig virkelighed* (red. Bent Gynther og Ole Varming) kan ikke klassificeres som en undersøgelse, men kan nævnes i dette notat, da den giver en grundlæggende beskrivelse af elementet opdragelse, således som denne praktiseres inden for syv forskellige ”kulturer” (den muslimske, den jødiske, den buddhistiske, den afrikanske, den indianske, den grønlandske, og den kinesiske). Opdragelsens rolle inden for indvandrerfamilier anskueliggøres som en forskelligartet størrelse, indvandringen ses i et bredt perspektiv, og fokuserer ikke alene på personer fra tredjelande. Kulturbegrebet i bogen er dog ikke helt klart, eftersom den både dækker religiøse (muslimske, jødiske, buddhistiske) og nationale og regionale (grønlandske og kinesiske) grupperinger.

3.2. Unge og køn

En af de tidligste undersøgelser af indvandrerfamilien, dens traditioner og værdier i en dansk sammenhæng er Lotte Bøggild Mortensens bog: *At være eller ikke være: Tyrkisk ungdom i København og Ankara* (1989). Materialet til denne bog er tilvejebragt igennem deltagerobservation, spørgeskemaundersøgelse, strukturerede samtaler og dybtgående interviews med 60 udvalgte tyrkiske unge og deres familier i København, og blandt unge og deres netværk i Ankara, Tyrkiet. Mortensen pointerer tidligt i bogen, at hun anser den kollektivistiske familieform, således som den praktiseres i Tyrkiet, for afgørende for individets placering i familien og det tyrkiske samfund samt for de tyrkere, som lever i en dansk/københavnsk sammenhæng. I København gennemgår den tyrkiske familie en vis forandring, betinget af interesser i forhold til hjemlandet, i forhold til de slægtninge, som man efterlader sig der, og i forhold til de betingelser, som de danske omgivelser sætter til individets og familiens liv. Tyrkiske familier i Danmark oplever en vis opposition til den patriarkalske familieorganisation. At den tyrkiske mandsrolle ofte kritiseres og stigmatiseres af det omgivne samfund betyder dog ikke, at den forsvinder, snarere kan det betyde, at den holdes fastere i hævd. Ligeledes kan majoritetssamfundets afvisning af tyrkiske unge mænd betyde, at de holder fast i den traditionelle, kollektivistiske livsform og dens traditioner.

Mortensen påpeger, at den tyrkiske kvinde i den danske sammenhæng tildeles en funktion, som der ikke historisk er præcedens for, eftersom hun i Danmark ofte indgår i en dialog med majoritetssamfundet og dets repræsentanter. Kvinden varetager i en dansk sammenhæng funktioner, som traditionelt set tilkommer manden, men som her overtages af hende, fordi ”mange kanaler synes lukkede for familiens mandlige overhoved.” Desværre går forfatteren ikke i detaljer omkring, hvilke kanaler, der er tale om, og hvorfor hun anser det for primært at være den mandlige indvandrer, der udelukkes i det danske samfund.

For flertallet af de unge tyrkiske mænd i det danske samfund gælder det, at de opfatter faderen som indehaver af en ukrænkelig magt. Drengene har dog, i lighed med majoritetsbefolkningens drenge, en vis mulighed for at handle uafhængigt. Dette forhold, sammen med det attraktive i selv engang at skulle overtage autoriteten i familien, og slutteligt en vis afvisning af de tyrkiske drenge i det omliggende samfund gør, at de tyrkiske drenge ikke fuldstændigt tilpasser sig den danske ungdomskultur. Pigerens forhold til familiens traditioner og det omliggende samfunds normer er mere komplekst. På den ene side misunder de fx de danske kvinder for deres frihed, men på den anden side tager de afstand fra opløsningen af den danske kernefamilie, den ensomhed, som de synes danske kvinder lever under, og den usikkerhed, de finder deres liv kendetegnet af. De tyrkiske kvinder i undersøgelsen fremhæver netop trygheden, forudsigeligheden i deres tilværelse.

Den patriarkalske struktur indenfor tyrkiske indvandrerfamilier i Danmark understreges også af undersøgelsen Familier i Danmark - kommunikation og familiemønstre blandt danskere, tamiler og tyrkere (forf. Torben Berg Sørensen, 1999). Undersøgelsen baserer sig på analyse af samtaler inden for et antal på 18 familier, hvoraf 8 var tyrkiske og tamilske, og sigter herigennem på afdækning af dominans- og magtstrukturer, centrale værdier, høflighed og hensyntagen samt forståelse af velfærdsapparatet og offentlige i både danske og indvandrerfamilier. Forfatteren viser igennem analyser, at faderen i tyrkiske familier i de fleste tilfælde står øverst i familiens hierarki. For eksempel er det færdene, der fx udstikker flest sproglige "direktiver" (bydeformer, befalinger).

I Kirsten Just Jeppesens rapport fra 1989, fremgår det, at det for samtlige beskrevne grupper vedkommende (med undtagelse af jugoslaviske drenge) er ganske uacceptabelt at have en kæreste. Højest er tallet for pakistanske og tyrkiske piger, hvor ca. 90% ikke må have en kæreste. Tallet er betydeligt lavere blandt drengene fra samme etniske grupper (ca. 40-60%), hvilket atter understreger et vist forhold mellem kønnene.

Rapporten understreger, at unge indvandrere kun sjældent lever sammen uden vielsesattest, og at indvandrerforældrene har en vis indflydelse på de unges valg af ægtefælle. Direkte tvangsægteskaber er sjældne: blandt tyrkiske unge er antallet af sådanne ægteskaber 2%, blandt pakistanske unge 3%, og blandt jugoslaviske unge er der ingen, som er blev tvunget til at gifte sig. Hovedparten af de unge har i øvrigt giftet sig med en person fra oprindelseslandet.

Selvom en del af de unge har oplevet at deres forældre deltog aktivt i valget af deres ægtefælle, mente 80% af de unge fra Jugoslavien og ca. 50% af de unge fra Tyrkiet og Pakistan, at deres børn selv skal vælge, hvem de skal gifte sig med.

Religion spiller en vis rolle for disse unge. Blandt pakistanere er det 90% som mener, at religionen er af megen eller nogen betydning i deres liv, blandt tyrkere 70% og blandt jugoslavere 30%. Antallet af unge, som mener, at deres børn bestemt skal opdrages med en religiøs overbevisning er dog en smule højere.

Emnet unge og køn i relation til familiens sfære behandles også i antropologen Yvonne Mørck's bog *Bindestregsdanskere: Fortællinger om køn, generationer og etnicitet* (1998). Materialet til undersøgelsen er indsamlet blandt etniske minoritetsunge, der alle betegnes som "velfungerende". Bogen kredser i særlig grad imellem de forventninger, som de unge har til deres eget liv og de forventninger, som deres forældre har til dem – ikke mindst på baggrund af familietraditioner. Mørk beskriver, hvordan dette indebærer en yderst svær balancegang for de unge mellem tilpasning eller selvstændighed. Af og til er balancen umulig at holde, hvilket kan betyde et mere eller mindre fuldstændigt brud mellem de unge og deres familie. Brud kan fx opstå, når forældre har vanskeligt ved at forstå og acceptere deres børns (særligt døtrenes) ønske om selv at vælge deres ægtefælle. Livet i diaspora synes endog at forstærke forældregenerationens tolkning af kultur og tradition, og de kan have sværere ved at acceptere den unges valg, end fx slægtninge i oprindelseslandet. De interviewede giver udtryk for, at unge og særligt piger har friere vilkår i oprindelseslandets storbyer, end i Danmark. Forældregenerationen anses for at holde fast i værdier, som gjaldt for 20-30 år siden. Døtres afvisning af traditionelle kvinderoller kan også medføre et brud med familien, fx når de ønsker at uddanne sig. Forældrenes opdragelsesstrategier beskrives som mere eller mindre styrede af angst for at miste børnene til det omgivende samfund. Barnets behov er defineret af familien, særligt når det gælder pigerne. Gør en pige noget forkert bringer hun skam over familien. Piger opdrages til en moderrolle, hvori hun er den ansvarlige for videregivelsen af kulturens samt familiens moral og værdier. Hun er kulturbærer og formidler i forhold til den unge generation. Fader- og moderroller i de etniske minoritetsfamilier beskrives dog som dynamiske og foranderlige.

Hvor forældrene kan være bange for at miste deres børn, så er børnene bange for at svigte deres forældre. At svigte sine forældre i indvandrerfamilier betyder primært at sætte sig op mod familien som enhed; imod "vi-kulturen". Blandt tyrkere, fortæller en interviewperson, at det er almindeligt, at faderen administrerer de unges løn. Til gengæld hjælper faderen børnene økonomisk, hvis de vil uddanne sig, købe butik eller har brug for en lejlighed, når den unge gifter sig.

Forholdet køn og ungdom indenfor etniske minoritetsfamilier beskrives også i svenskeren Magnus Berg's bog *Seldas andra bröllop* (1994). Som det er tilfældet i *Bindestregsdanskere...* opfatter de unge tyrkere i bogen deres forældre som levende efter mønstre, som gjaldt i oprindelseslandet i midten af 1960'erne. Familiens liv er kollektivistisk, ikke bare i økonomisk henseende, men også kulturelt. Berg advarer dog mod, at man ser forældregenerationen som "kulturelle relikvier". Også de er påvirket af forandringerne i Tyrkiet og af den svenske kultur, ikke mindst på grund af deres børn. De fleste af dem, som er blevet gift, har fundet deres ægtefælle i Tyrkiet fra de steder, som deres familie kommer fra, hvilket anses for at understrege, at individet er en del af familien, også når det gælder følelser og kærlighedsliv. Forældrenes viden om, at børnene udsættes for andre kulturelle sammenhænge end dem, som de selv står for, er en kilde til angst og uro. Forældrene er bange for, at børnene "forsvenskes" og derved glider fra dem. Førstegenerationen tackler dette ved at forsøge at regulere

andengenerationens møde med Sverige og svenske læreprocesser gennem forbud og formaninger. De unge laster ikke de ældre for dette, men ser det som et udtryk for at de forsøger at gøre deres børn fortrolige med deres kulturelle rødder. Grundet de unges kendskab til flere kulturer anses de dog for at besidde bedre muligheder for at håndtere den kulturelle konflikt.

Forældregenerationen beskrives som havende klare afgrænsede definitioner af de roller, som deres sønner og døtre spiller i og udenfor familien. På den anden side skaber disse klare afgrænsninger uklarheder på andre områder. Fx findes der en tvetydighed i, at drenge (akkurat som piger) opdrages til respekt for autoriteter, men at de samtidigt skal kombinere denne respekt med et aktivt ansvar for familien, udadvendthed, selvbevidsthed (aslan, ”løve”-begrebet) og endog have førægteskabelige seksuelle erfaringer – en mulighed, som pigerne ikke har. De unge beskriver også, hvorledes hemmeligheder er en del af relationen med deres forældre. Dette gælder ikke mindst i forbindelse med forelskelse i det modsatte køn. En far kan blive vred på sin søn, når denne fortvivlet ikke kan skjule sin ulykkelige forelskelse, både fordi det anses for forkert at have førægteskabelige relationer, og fordi aslanbegrebet gør, at en rigtig ”løve” ikke græder, når sådanne relationer afsluttes. Forældrene har en begrænset forståelse af, hvad det er, som sker i de unges liv.

Samtidigt har de unge en vis autoritet over for deres forældre grundet deres forståelse af det omgivende samfund. Denne viden beskrives som af stor betydning for familien, og kan til tider give et ”omvendt” autoritetsforhold, hvor det er børnene, som indtager ”faderrollen”.

Til sammenligning med unge svenskere, gifter unge tyrkere sig aldersmæssigt tidligt. Ægteskabet kan for de unge betyde, at de i større grad end tidligere vender sig indad mod deres egen gruppe – ikke mindst som resultat af, at den person, som de gifter sig med, kommer fra hjemlandet og savner ægtefællens referencepunkter og erfaringer med det omgivende samfund. Forelskelse har ikke så stor betydning for indgåelsen af ægteskab som i det omgivende samfund, og forældrene spiller ofte en stor rolle i ægteskabsprocessen. Kærlighed anses for noget, som langsomt vokser frem imellem parterne, hvis ægteskabet er ”rigtigt”. At de unge i stadig større grad selv vil have indflydelse på valget af ægtefælle er dog også noget som fremhæves.

3.3. Ægteskab

Bøggild Mortensens beskriver i sin bog, hvorledes ægteskabet anses for vigtigt og værdifuldt både blandt unge tyrkiske kvinder og mænd. Ingen af kvinderne kan forestille sig et liv som voksen uden indgåelse af ægteskab. For de unge mænd er ægteskabet af betydning, fordi de herigennem går fra farens familie til deres egen – ægtemandens – familie. Ægteskabet beskrives som en praktisk løsning, hvor ægtefællerne udfylder hver deres veldefinerede rolle. Yderligere beskrives ægteskabet som en præventiv foranstaltning. Når en pige giftes bort (i hast) kan der være tale om ”katastrofebehandling”, hvor pigen enten har truet med at bryde ud af familien, eller at hendes opførsel på en eller anden måde menes at true familiens ære. Drengene har

altid en vis indsigelsesret i valget af ægtefælle, eftersom ingen far vil sætte forholdet til sine efterfølger på spil.

Tidspunktet for ægteskab bruges strategisk af både drenge og piger. For pigens vedkommende kan en forkastelse af tidspunktet for ægteskab fx anvendes til at manipulere forældrenes planer om at gifte hende med en bestemt partner. Der er altså for visse piger et ønske om at gifte sig så sent som muligt. For drengene derimod gælder det, at de ønsker at gifte sig så tidligt som muligt, for herigennem at opnå den status, som ægteskab medfører. En status, som ikke i nævneværdig grad ændrer hans hverdagsliv. Kvindens liv ændres derimod radikalt af et ægteskab, eftersom hun forventes at indordne sit liv helt under sin ægtemand.

Når kulturmønstre og værdier i forbindelse med indvandrerunges ægteskaber diskuteres og analyseres inddrages ofte begreberne/ægteskabsformerne tvangsægteskab/arrangerede ægteskaber. Fremtrædende i forskningen af arrangerede/tvungne ægteskaber i en dansk og nordisk kontekst er nordmanden Anja Bredals forskning (Anja Bredal: Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap blant ungdom med innvandrerbakgrunn, 1998 og Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap i Norden, 1999). Hvor Bredals første værk særligt behandler arrangerede ægteskaber/tvangsægteskaber blandt indvandrerungdom i Norge, beskriver hendes andet værk disse ægteskabsformer i en komparativ nordisk sammenhæng. Bredal inddrager eksempler på en lang række af nordisk (dansk, svensk, norsk, finsk) forskning af arrangerede ægteskaber og tvangsægteskaber og beskriver ligeledes ”praktikerfeltets” (offentligt eller frivilligt socialt arbejde) møde med og håndtering af disse. I Danmark påpeger Bredal eksistensen af et antal initiativer igangsat af såvel nydanskere som offentlige myndigheder, der alle på en eller anden måde behandler problematikken omkring indvandrerungdoms pardannelse og ægteskab. Bredal søger også at give et vue over, hvor udbredt arrangerede ægteskaber og tvangsægteskaber faktisk er. En kvantitativ måling fra det norske Statistisk Sentralbyrå beskriver, at for førstegenerationen gælder det 69% af mændene og 71% af kvinderne med baggrund i Pakistan, Irak, Tyrkiet, Marokko og Indien henter deres ægtefæller i udlandet (udfra ægteskaber indgået mellem 1987-1995). Blandt tyrkiske indvandrere er antallet 59% blandt mændene og 71% blandt kvinderne. Hvor stor en del af disse ægteskaber, som er arrangerede/tvungne, gives der ikke tal på, ej heller analyseres det, om denne slags ægteskaber alene findes blandt familiesammenførte. Kirsten Just Jeppesens undersøgelse fra 1989 er hidtil den eneste nordiske, der kvantitativt søger at beskrive, hvor udbredt arrangerede ægteskaber/tvangsægteskaber faktisk er blandt andengenerationen. Praktikerfeltet, særligt de henvendelser, som man her har fået fra indvandrerungdom viser dog, at tvangsægteskaber stadig er et eksisterende fænomen i Norden ved slutningen af 1990erne, men omfanget er, ifølge Bredal, umuligt at fastslå.

Danske undersøgelser af ægteskab i etniske minoritetsfamilier beskæftiger sig også med spørgsmålet om arrangerede ægteskaber og tvangsægteskaber. Et kortere studie af disse ægteskabstyper findes i Diana Madsens artikel ”godt gift – arrangerede ægteskaber og tvangsægteskaber” (2000). Artiklen bygger på eksisterende skriftligt materiale samt forfatterens samtaler med unge etniske minoritetskvinder og forskellige

resursepersoner. Madsen understreger indledningsvis, at grænserne mellem de to former for ægteskab kan være flydende. Arrangerede ægteskaber beskrives som udtrykkende et andet ægteskabssyn end det vestlige, idet ægteskabet som udgangspunkt er en relation mellem to slægter og er således kollektivt orienteret, hvorimod det vestlige udgangspunkt for ægteskabet er individ-orienteret. Madsen henviser til samtaler med unge etniske minoritetskvinder om emnet, og hvorfor de anser arrangerede ægteskaber for attraktive. For det første henviser mange af dem til de høje danske skilsmissetal, der for dem at se understreger kærlighedsægteskaber som en usikker affære. Begrænset økonomisk uafhængighed kan også være en forudsætning for arrangerede ægteskaber. Adskillelsen mellem kønnene anses også for en årsag til, at forældrene må foretage udvælgelsen af potentielle ægtefæller. Yderligere understreger Madsen, at en kvinde, som selv vælger ægtefælle, men uden accept fra forældrenes side, meget let kan stå isoleret, hvis ægteskabet med denne person viser sig at være mislykket.

Tvangsægteskaber defineres som ægteskaber, som udelukkende arrangeres af forældrene, og hvor den unge blot skal give sit samtykke. Dette tages som eksempel på den flydende grænse mellem arrangerede ægteskaber og tvangsægteskaber. De unge taler måske ikke så meget om tvang, men mere om pres fra forældrenes side. Presset relateres til de unge kvinders ansvar for familien og dens ære og samhørighed. Tvangsægteskaber kan komme i stand, mens den unge er på besøg i oprindelseslandet og dermed i ringe grad kan sige nej, fordi vedkommende er taget ud af sit vante miljø. Endeligt kan tvangsægteskaber også komme i stand hvis at den unge udsættes for trusler om psykisk eller fysisk vold.

3.4. Yderligere litteratur om emnet

Litteratur der omhandler traditioner og værdier inden for etniske minoritetsfamilier behandles også i litteratur skrevet udenfor Skandinavien. Jeg vil her kort nævne et antal værker skrevet i USA. USA er et land skabt af immigranter, og studier af processer og forandringer i dette land inddrager et stort og varieret (historisk) materiale. Al litteratur kan dog ikke appliceres. Litteratur om immigrantfamilier i USA, som kommer fra steder i verden, hvorfra kun et fåtal immigrerer til Danmark, kan have mindre relevans i en dansk sammenhæng. Et aspekt, som to amerikanske antologier om emnet rejser, og som også kan bruges i dansk forskning/policy anbefalinger, er spørgsmålet om, hvorledes et klasseperspektiv kan og må inddrages i beskrivelsen af etniske minoritetsfamilier, herunder den kulturelle praksis i sådanne familier (se Nijole V. Benokraitis: *Contemporary Ethnic Families in the United States: Characteristics, Variations, and Dynamics*. 2001, og Stephanie Coontz et al: *American Families: A Multicultural Reader*. 1999). Disse nævnte antologier (sammen med antologien *Ethnic Families in America: Patterns and Variations*, red. Charles H. Mindel and Robert W. Haberstein, 1981) kan med deres brede tilgang til den etniske minoritetsfamilie i USA (blandt andet med referencer til emner som race, klasse, køn, bosituation, arbejdsmarked, ægteskab, skilsmisse, vold og forholdet til den tredje generation) også bidrage med en historisk tilgang, som indtil videre mangler i Danmark. Hvad sker der med etniske minoritetsfamilier over flere generationer?

4. Hvor mangler der viden

Følgende emner kan indgå i fremtidige studier af etniske minoriteters familieværdier og traditioner i Danmark, også i et policy-orienteret perspektiv:

- *Familieværdier og traditioner blandt immigranter, som ikke nødvendigvis kommer fra tredjelande*

Selvom et stort antal indvandrere til Danmark kommer fra lande i Skandinavien, Europa eller andre vestlige lande, mangler der viden om, hvordan disse familier fastholder deres kultur og traditioner her i landet. Opgiver de hurtigere deres traditioner, end hvad man ser blandt indvandrere fra tredjelande, eller holder de mere fast ved disse? En hypotese kan være, at hvor der er et stort på indvandrere fra tredjelande for, at de lærer at ”begå” sig efter et dansk mønster, hvorimod individer og personer fra andre vestlige lande ikke mødes med samme forventninger. Taget i betragtning at over 25% af indvandrerne til Danmark (ifølge Årbog om udlændinge i Danmark 2001) kommer fra andre nordiske og europæiske lande ville det ikke have været uvæsentligt at have denne dimension med.

- *Arrangerede ægteskabers og tvangsægteskabers betydning for etniske minoritetsdrenge*

Forskningen af arrangerede ægteskaber og tvangsægteskaber fokuserer i vid udstrækning på kvindens stilling inden for denne type ægteskaber. Derimod mangler der viden om, hvordan etniske minoritetsdrenge/mænd oplever at blive gift på den måde. Er de mere eller mindre tilbøjelige til at foretrække arrangerede ægteskaber end pigerne/kvinderne, og hvorfor? Hvad gør de i de tilfælde, hvor den slags ægteskaber ikke lykkes? Hvor søger de hjælp i forbindelse med de konflikter, som kan opstå med forældre/slægt, når de skal giftes, og måske ikke vil? Hvordan virker de nuværende tilbud, og kan indsatsen forbedres/effektiviseres?

- *Udbredelsen af tvangsægteskaber og arrangerede ægteskaber*

Inden for såvel medieverdenen som den politiske verden refereres der ofte til disse typer ægteskaber som et udtryk for manglende integration blandt visse dele af den etniske minoritetsbefolkning i Danmark. På den anden side ved man meget lidt om, hvor udbredt denne slags ægteskaber reelt er. Kirsten Just Jeppesens undersøgelse fra 1989 indikerer, at det kun er et meget lille fåtal, som bliver gift på denne måde. Siden da er der ikke foretaget nogen kvantitativ undersøgelse af emnet. Lovgivningsmæssigt har der været meget fokus på disse ægteskaber, og derfor er det vigtigt at få belyst, hvor stort problemet faktisk er; hvad konsekvenserne af disse ægteskaber er for både mand, kvinde og eventuelle børn, og om ægteskabstype som sådan har en indvirkning på samfundsmæssig deltagelse eller ej.

- *Det sociale perspektiv – hvem vælger særligt tradition, og hvem gør ikke?*

I stedet for at se kultur som determinerende i sig selv, kan man se på, hvilke sociale faktorer som gør, at grupper af individer og familier holder mere fast ved bestemte traditioner og værdier end andre. Man kan se på faktorer som social marginalisering, på uddannelses-niveau, om man lever på landet eller i byen, om man lever tæt sammen med andre indvandrere, om man er tilknyttet arbejdsmarkedet. Man kan se på familien som historie; om spørgsmålet om en families fokus på visse værdier ændrer sig over tid, ikke bare i en retning, men muligt frem og tilbage mellem fastere eller løsere former, alt efter ydre påvirkning (såsom migrationsprocessen i sig selv).

- *Traditionens og religionens rolle*

Kulturelle traditioner og religion bliver ofte anset for et værn mod det moderne, og når vi taler om etniske minoritetsfamilier, som et værn mod integration, men spørgsmålet er, om dette altid er tilfældet. Tradition og religion kan og bliver omformuleret alt efter kontekst. Kan og bliver tradition og religion anvendt som fremmede aspekter i integrationsprocessen, eller ensidigt det modsatte? Hvilken form for indsats kan man forestille sig i den forbindelse?

5. Referencer

- Benokraitis, Nijole V. 2001 (red.). *Contemporary Ethnic Families in the United States: Characteristics, Variations, and Dynamics*. Upper Saddle River: Prentice-Hall (antologi, inkluderende flere metodiske tilgange til den etniske minoritetsfamilie i USA).
- Berg, Magnus. 1994. *Seldas andra bröllop*. Göteborg: Etnologiska Föreningen i Västsverige (feltarbejdsbaseret studie af 26 andengenerationsindvandrere med rødder i tyrkiske landsbyer, som nu bor i Sverige).
- Bredal, Anja. 1998. *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap blant ungdom med innvandrerbakgrunn*. Oslo: Kompetencesenter for likestilling.
- . 1999. *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap i Norden*. TemaNord 1999:604. København: Nordisk ministerråd.
- Bøggild Mortensen, Lotte. 1989. *At være eller ikke være: Tyrkisk ungdom i København og Ankara*. Kultursociologiske skrifter nr. 27. København: Akademisk forlag (Studie baseret på deltagerobservation, spørgeskemaundersøgelse, strukturerede samtaler og dybteinterviews med 60 udvalgte tyrkiske unge og deres familier i København, og blandt unge og deres netværk i Ankara, Tyrkiet).
- Coontz, Stephanie, Maya Parson, Gabrielle Raley (red.). 1999. *American Families: A Multicultural Reader*. New York: Routledge (antologi, inkluderende flere metodiske tilgange til den etniske minoritetsfamilie i USA).
- Gynther, Bent & Ole Varming (red.). 1996. *Kultur og opdragelse forskellige verdener, forskellig virkelighed*. København: Gyldendal (beskrivende antologi om kultur og opdragelse)
- Jeppesen, Kirsten Just. 1989. *Unge indvandrere*. Rapport 89:6. København: Socialforskningsinstituttet (kvantitativ og kvalitativ undersøgelse af 18-20 årige nydanskere med oprindelse i Pakistan, Eksjugoslavien og Tyrkiet, som på undersøgelsestidspunktet havde boet mindst 10 år i Danmark).
- . 1998. *Etniske minoritetsbørn i Danmark – det første leveår*. Rapport nr. 2 fra forløbsundersøgelsen af børn født i 1995. Rapport 98:5. København: Socialforskningsinstituttet (kvantitativ forløbsundersøgelse foretaget blandt 482 børn, født i Danmark imellem 1. april – 31. december 1995 af udenlandske mødre med statsborgerskab i Tyrkiet, Eksjugoslavien, Pakistan, Somalia, Sri Lanka og Irak).
- . 2001. *Tosprogede småbørn i Danmark*. Rapport nr. 4 fra forløbsundersøgelsen af børn født i 1995. Rapport 01:6. København: Socialforskningsinstituttet (kvantitativ forløbsundersøgelse foretaget blandt 466 børn, født i Danmark imellem 1. april – 31. december 1995 af udenlandske mødre med statsborgerskab i Tyrkiet, Eksjugoslavien, Pakistan, Somalia, Sri Lanka og Irak).

- Madsen, Diana. 2000. "Godt gift: arrangerede ægteskaber og tvangsægteskaber". I *Nyt land – nye roller: Køn i bevægelse blandt etniske minoriteter*. København: Ligestillingsafdelingen (artikel baseret på tidligere forskning samt interview).
- Mindel Charles H, og Robert W. Haberstein (red.). 1981. *Ethnic Families in America: Patterns and Variations*. New York: Elsevier (antologi, inkluderende flere metodiske tilgange til den etniske minoritetsfamilie i USA).
- Mørk, Yvonne. 1998. *Bindestregsdanskere: Fortællinger om køn, generationer og etnicitet* (feltarbejdsbaseret undersøgelse blandt unge af etnisk minoritetsbaggrund i København). København. Forlaget Sociologi.
- Schmidt, Garbi og Vibeke Jacobsen. 2000. *20 år i Danmark: En undersøgelse af nydanskernes situation og erfaringer*. Rapport 00:11. København: Socialforskningsinstituttet. (Kvantitativ og kvalitativ undersøgelse af 30-35 årige nydanskere med oprindelse i Pakistan, Eksjugoslavien og Tyrkiet, som på undersøgelsestidspunktet boet mindst 20 år i Danmark).
- Sørensen, Torben Berg. 1999. *Familier i Danmark – Kommunikation og familiemønstre blandt danskere, tamiler og tyrkere*. Århus: Gestus.
- Årbog om udlændinge i Danmark – Status og udvikling. Internet: <http://www.im.dk/publikationer/udl2001/forside.htm> (statistisk overblik over indvandrere til Danmark).

© Garbi Schmidt

ISSN 1601-5967

Published by:

AMID

Aalborg University

Fibigerstraede 2

DK-9220 Aalborg OE

Denmark

Phone + 45 96 35 91 33

Fax + 45 98 15 11 26

Web: <http://www.humsamf.auc.dk/amid>

AMID – Akademiet for Migrationsstudier i Danmark
The Academy for Migration Studies in Denmark

Director: Professor dr. phil. Ulf Hedetoft

The Academy for Migration Studies in Denmark, AMID, is a consortium consisting of researchers at research centers representing three institutions of higher education and two research institutes. AMID is supported by the Danish Research Councils of the Humanities and the Social Sciences.

The Consortium consists of the following members:

Aalborg University--Department of Sociology, Social Studies and Organization, Department of Economics, Politics and Administration, as well as *SPIRIT* (School for Postgraduate Interdisciplinary Research on Interculturalism and Transnationality) and Institute for History, International and Social Studies. Aalborg University is the host institution.

The Aarhus School of Business--CIM (Centre for Research in Social Integration and Marginalization).

Aarhus University--Department of Political Science.

The Danish National Institute of Social Research (Socialforskningsinstituttet, SFI).

The Institute of Local Government Studies (Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, AKF).